

PUOLUEEN OHJELMAN TARKISTAMISESTA

*Kirjoitettu lokakuun 6—8
(19—21) pnä 1917*

*Julkaistu lokakuussa 1917
aikakauslehdessä
„Prosvetshenije” № 1—2
Allekirjoitus: N. Lenin*

*Julkaistaan aikakauslehdien
tekstin mukaan*

Puolueen, Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen (bolshevikkien) ylimääräisessä edustajakokouksessa, jonka Keskuskomitea kutsuu koolle lokakuun 17 päivänä, asetetaan päiväjärjestykseen puolueen ohjelman tarkistaminen. Jo huhtikuun 24—29 päivän konferenssi³⁹ hyväksyi päätöslauselman ohjelman tarkistamisen välttämättömyydestä ja osoitti päätöslauselman 8. kohdassa sen suuntauksen*. Sen jälkeen sekä Pietarissa** että Moskovassa*** on ilmestynyt ohjelman tarkistukselle omistettu kirjanen ja moskovalaisessa aikakauslehdessä „Spartak”⁴⁰, sen 4. numerossa elokuun 10 päivältä on julkaistu tätä aihetta käsittelevä tov. N. I. Buharinin artikkeli.

Tarkastelkaamme moskovalaisten toverien näkökohtia.

I

Bolshevikeilla, jotka ovat kaikki sitä mieltä, että pitää esittää „imperialismin sekä imperialististen sotien aikakauden arviointi lähenevän sosialistisen vallankumouksen yhteydessä” (huhtikuun 24—29 päivän konferenssin päätöslauselman I §), peruskysymyksenä puolueen ohjelmaa tarkistettaessa on kysymys uuden ohjelman laatimisavasta. Olisiko täydennettävä vanhaa ohjelmaa luonnehtimalla imperialismia (tätä mielipidettä olen puolustanut Pietarissa ilmestyneessä kirjassani) vai olisiko tehtävä vanhan ohjelman koko teksti uudestaan. (Tämän mielipiteen esitti Huhtikuun konferenssissa muodostunut jaosto,

* Ks. Teokset, 24. osa, ss. 266—268. *Toim.*

** „Puolueen ohjelman tarkistusaineistoa”, toimittanut ja esipuheen kirjoittanut N. Lenin, Kustantamo „Priboi”. 1917.

*** „Aineistoa puolueen ohjelman tarkistamisesta”. Kokoelma V. Miljutinin, V. Sokolnikovin, A. Lomovin ja V. Smirnovin artikkeleita. Kustantaja VSDTP:n Moskovan Teollisuuspiirin Aluetoimikunta, 1917.

ja moskovalaiset toverit puolustavat sitä.) Tämä kysymys on puolueemme ratkaistava ennen kaikkea.

Meillä on kaksi luonnosta: toisessa, minun ehdottamassani, täydennetään vanhaa ohjelmaa imperialismin luonnehtimisella*. Toisessa, tov. V. Sokolnikovin ehdottamassa luonnoksessa, joka perustuu kolmihenkisen (Huhtikuun konferenssissa muodostuneen jaoston valitseman) valiokunnan huomautuksiin, ohjelman yleinen osa on tehty kokonaan uudelleen.

Minäkin olen joutunut lausumaan mielipiteeni (mainitussa kirjasessa, s. 11**) siitä, että jaoston hahmottelema korjaussuunnitelma on teoreettisesti väärä. Tarkastelkaamme nyt, miten tämä suunnitelma on täytetty tov. Sokolnikovin luonnoksessa.

Tov. Sokolnikov on jakanut ohjelmamme yleisen osan 10 osaan ja varustanut jokaisen osan tai jokaisen kappaleen eri numerolla (ks. Moskovassa ilmestyneen kirjassen ss. 11—18). Mekin tulemme noudattamaan tätä numerointia, jotta lukijan olisi helpompi löytää asianomainen kohta.

Nykyisen ohjelman ensimmäisen kappaleen muodostaa kaksi lausetta. Ensimmäisessä sanotaan, että työväenliike on tullut vaihdon kehityksen tuloksena kansainväliseksi. Toisessa sanotaan, että Venäjän sosialidemokraatit pitävät itseään eräänä proletariaatin maailmanarmeijan osatona. (Edelleen, toisessa kappaleessa, puhutaan kaikkien sosialidemokraattien yhteisestä lopullisesta päämäärästä.)

Tov. S. on jättänyt toisen lauseen entiselleen, mutta ensimmäisen tilalle hän on kirjoittanut uuden lauseen lisäen vaihdon kehitykseen myös „pääomien viennin” sekä proletariaatin taistelun muuttumisen „socialistiseksi maailmanvallankumoukseksi”.

Näin ilmenee heti epäloogillisuutta, sekoitetaan *teemat*, sotketaan kaksi ohjelman rakenteen *tyyppiä*. Jompikumpi: *joko* on aloitettava *koko* imperialismin luonnehtimisesta,— silloin ei saa erottaa yksinomaan „pääomien vientiä” eikä silloin saa jättää entiselleen porvarillisen yhteiskunnan „kehityskulun” analyysia *toisessa* kappaleessa, niin kuin tov. S. on tehnyt. Tai sitten ohjelman rakenne on jätettävä muuttamatta, t.s. ensin on selitettävä, minkä vuoksi liikkeemme on tullut kansainväliseksi, mikä on sen yhteinen

* Ks. Teokset, 24. osa, ss. 455—456, 465. *Toim.*

** Ks. Teokset, 24. osa, ss. 460—461. *Toim.*

lopullinen päämäärä, miten porvarillisen yhteiskunnan „kehityskulku” johtaa siihen.

Voidaksemme näyttää havainnollisemmin tov. S:n ehdotaman ohjelman rakenteen epäloogillisuuden, epäjohtonmukaisuuden, esitämme vanhan ohjelman alun täydellisesti:

„Vaihdon kehitys on saanut aikaan sivistysmaailman kaikkien kansojen välillä niin kiinteän yhteyden, että proletariaatin suuren vapausliikkeen oli tultava ja se on jo aikoja sitten tullutkin kansainväliseksi”.

Tov. S. on tässä tyytymätön kahteen seikkaan: 1) vaihdon kehityksestä puhuttaessa ohjelma kuvastaa vanhentunutta „kehityskautta”; 2) tov. S. asettaa „sivistys” sanan jälkeen huudahdusmerkin ja huomauttaa, että meillä „ei ole otettu huomioon emämaan ja siirtomaan välistä kiinteää yhteyttä”.

„Entä suojelujärjestelmä, tullisodat, imperialistiset sodat — rikkovatko ne proletariaatin liikkeen yhtenäisyyttä?” kysyy tov. S. ja vastaa: „Jos uskotaan ohjelmamme tekstiä, niin rikkovat, koska ne rikkovat vaihdon aikaansaamaa yhteyttä”.

Kovin omituista arvostelua. Suojelujärjestelmä enempiä kuin tullisotakaan ei „riko” vaihtoa, vaan ainoastaan väliaikaisesti muuttaa sen muotoa tai keskeyttää sen yhdessä paikassa jatkaen toisessa. Nykyinen sota ei ole katkaissut vaihtoa, vaihto on vain käynyt hankalammaksi toisissa paikoissa, siirretty toisiin paikkoihin, se on säilynyt yleismaailmallisena yhteytenä. Mitä havainnollisimpana todistuksena siitä ovat vekselien kurssit. Tämä ensinnäkin. Toiseksi tov. S:n luonnoksesta saamme lukea: „tuotantovoimien kehitys, joka on vetänyt tavaravaihdon ja pääomien viennin pohjalla kaikki kansat mukaan maailmantalouteen” j.n.e. Imperialistinen sota keskeyttää (yhdessä paikassa, joksikin aikaa) myös pääomien viennin niin kuin vaihdonkin; siis toveri S:n „arvostelu” lyö häntä itseäänkin korvalle.

Kolmanneksi kysymys oli siitä (vanhassa ohjelmassa), minkä vuoksi työväenliike „on jo aikoja sitten tullut” kansainväliseksi. On kiistatonta, että se tuli kansainväliseksi jo ennen pääomien vientiä, mikä on kapitalismin korkein vaihe.

Yhteenveto: tov. S. on asettanut *palasen* imperialismin määritelmästä (pääomien vienti) ilmeisesti *väärään paikkaan*.

Edelleen sana „sivistysmaailma” ei miellytä tov. S:ia, sillä hänen mielestään se viittaa johonkin rauhalliseen, sopusointuiseen, siirtomaat unohtavaan.

Kerrassaan päinvastoin. „Sivistysmaailmasta” puhuttaessa ohjelmassa osoitetaan *epäsointuisuus*, ei-sivistysmaiden olemassaolo (sehän on *tosiasia*), mutta toveri S:n luonnoksessa kaikki näyttää *paljon sopusointuisemmalta*, sillä puhutaan vain „kaikkien kansojen vetämisestä mukaan maailmantalouteen”!! Ikään kuin kaikki kansat olisi vedetty yhtäläisesti mukaan maailmantalouteen! Ikään kuin „sivistyskansojen” ja sivistymättömien kansojen välillä ei olisi *orjuussuhteita* juuri tuon „maailmantalouteen mukaanvetämisen” *pohjalla!*

Toveri S. on suorastaan *huonontanut* vanhaa ohjelmaa molempien käsittelemiensä teemojen kohdalta. Kansainvälisyyttä on hänen luonnoksessaan korostettu *heikommin*. Meidän on erittäin tärkeää osoittaa, että kansainvälisyys on muodostunut *jo kauan sitten*, paljon ennen finanssipääoman aikakautta. Myös kysymyksessä siirtomaihin suhtautumisesta on hänen luonnoksessaan *enemmän* „sopusointuisuutta”. Meidän ei lainkaan sovi sivuuttaa vaitiololla sitä kiistatonta tosiasiaa, että työväenliikettä on valitettavasti toistaiseksi *vain* sivistysmaissa.

Olisin mielelläni valmis yhtymään tov. S:iin, jos hän vaatisi *selvempää* siirtomaiden riiston toteamista. Se on imperialismi-käsitteiden todella *tärkeä* osa. Mutta juuri ensimmäisessä tov. S:n ehdottamassa kappaleessahan ei ole edes vihjausta siihen. Hän on *hajottanut* imperialismi-käsitteen eri osat eri paikkoihin, ja siitä ovat kärsineet sekä johdonmukaisuus että selvyys.

Saamme nyt heti nähdä, miten tov. S:n *koko* luonnos kärsii tästä hajanaisuudesta ja tästä epäjohdonmukaisuudesta.

II

Luokoon lukija yleiskatsauksen *teemojen* keskinäiseen yhteyteen ja johdonmukaisuuteen vanhan ohjelman eri kappaleissa (kappaleet toveri S:n numeroinnin mukaan):

1) Työväenliike on jo aikoja sitten tullut kansainväliseksi. Me olemme eräs sen osastoista.

2) Liikkeen lopullinen tavoite määräytyy porvarillisen yhteiskunnan kehityskulusta. Lähtökohta: tuotantovälineiden yksityisomistus ja se, että proletaareilla ei ole taloutta.

3) Kapitalismin kasvu. Pientuottajain syrjäyttäminen.

4) Riiston kasvu (naistyö, vara-armeija y.m.).

5) Talouspulat.

6) Tekniikan edistys ja eriarvoisuuden kasvu.

7) Proletaarien taistelun kasvu. Kapitalismin sosialismiksi vaihtumisen aineelliset edellytykset.

8) Proletariaatin yhteiskunnallinen vallankumous.

9) Sen ehto — proletariaatin diktatuuri.

10) Puolueen tehtävänä on johtaa proletariaatin taistelua yhteiskunnallisen vallankumouksen suorittamiseksi.

Minä lisään vielä yhden teeman:

11) Kapitalismi on kasvanut tähän korkeimpaan vaiheeseensa (imperialismi), ja nyt on alkanut proletaarisen vallankumouksen aikakausi.

Verratkaa tähän *teemojen* järjestystä — ei tekstin osittaisten korjausten, vaan nimenomaan teemojen järjestystä — toveri S:n luonnoksessa sekä hänen *imperialismia koskevien lisäystensä teemoja*:

1) Työväenliike on kansainvälistä. Me olemme eräs sen osastoista. (Lisätty: pääomien vienti, maailmantalous, taistelun muuttuminen maailmanvallankumoukseksi, t.s. on lisätty palanen imperialismin määritelmää.)

2) Liikkeen lopullinen tavoite määräytyy porvarillisen yhteiskunnan kehityskulusta. Lähtökohta: tuotantovälineiden yksityisomistus ja se, että proletaareilla ei ole taloutta. (Väliin on lisätty: kaikkivoivat pankit ja syndikaatit, yleismaailmalliset monopoliyhtymät, t.s. on lisätty toinen palanen imperialismin määritelmää.)

3) Kapitalismin kasvu. Pientuottajain syrjäyttäminen.

4) Riiston kasvu (naistyö, vara-armeija, toisista maista saapuneet työläiset y.m.).

5) Talouspulat ja sodat. On lisätty vielä palanen imperialismin määritelmää: „maailmanjakamisyhtymät”; vielä kerran on toistettu monopoliyhtymät ja pääoman vienti; sanaan finanssipääoma on lisätty sulkeissa selitys: „pankki- ja teollisuuspääoman yhteensulautumisen tuote”.

6) Tekniikan edistys ja eriarvoisuuden kasvu. On lisätty vielä palanen imperialismin määritelmää: korkeat elinkustannukset, militarismi. Vielä kerran on toistettu monopoliyhtymät.

7) Proletaarien taistelun kasvu. Kapitalismin sosialismiksi vaihtumisen aineelliset edellytykset. Välissä on lisäys, jossa toistetaan vielä kerran: „monopolistinen kapitalismi” sekä osoitetaan, että pankit ja syndikaatit valmistelevat yhteiskunnallisesta säännöstelystä huolehtivaa koneistoa y.m.

8) Proletariaatin yhteiskunnallinen vallankumous. (Lisäys, että se tekee lopun finanssipääoman herruudesta.)

9) Proletariaatin diktatuuri sen ehtona.

10) Puolueen tehtävänä on johtaa proletariaatin taistelua yhteiskunnallisen vallankumouksen suorittamiseksi. (Väliin on lisätty, että viimeksi mainittu asettuu päiväjärjestykseen.)

Mielestäni tästä vertailusta käy selväksi, että luonteeltaan „mekaanista” lisäilyä (jota eräät toverit pelkäsivät) on juuri toveri S:n luonnoksessa. Eri palasia imperialismin määritelmästä on siroteltu eri kohtiin aivan epäjohdonmukaisesti kuin mosaiikkia. Ei muodostu yleistä ja eheää käsitystä imperialismista. Liian paljon on toisteltua. On säilytetty vanha pohjakudos. On säilytetty ohjelman vanha yleinen suunnitelma, tarkoitus näyttää, että liikkeen „lopullinen päämäärä” „määräytyy” nykyisen porvarillisen yhteiskunnan luonteesta ja *sen kehityskulusta*. Mutta juuri tuota „kehityskulkua” ei näykään, on vain irrallisia otteita imperialismin määritelmästä, jotka on siroteltu enimmäkseen *väärään* paikkaan.

Ottakaamme toinen kappale. Siinä tov. S. on säilyttänyt entisellään alun ja lopun; alussa puhutaan siitä, että tuotantovälineet kuuluvat harvoille henkilöille, ja lopussa siitä, että suurin osa väestöstä on proletaareja ja puoliproletaareja. *Väliin* tov. S. asettaa erikoisen lauseen siitä, että „kapitalistisesti järjestetyn tuotannon välitön ja välillinen hallinta on viimeisen neljännesvuosisadan aikana siirtynyt kaikkivoipien” pankkien, trustien y.m. käsiin.

Tämä sanotaan *ennen* kuin on esitetty se määritelmä, että *suurtaloudet syrjäyttävät tieltään pientaloudet!!* Se on esitetty vasta *kolmannessa* kappaleessa. Mutta trustithan

ovat juuri kyseessäolevan suurtalouksien suorittaman pientalouksien syrjäyttämisen prosessin korkein ja myöhäisin ilmentymä. Voidaanko puhua ensin trustien ilmaantumisesta ja vasta sitten siitä, että suurtaloudet syrjäyttävät pientaloudet? Eikö täten rikota loogillista johdonmukaisuutta? Sillä mistä trustit ovat ilmestyneet? Eiköhän tässä ole menetelty teoreettisesti väärin? Miten ja minkä vuoksi hallinta „on siirtynyt” niiden käsiin? Tätä ei voida käsitellä selvittämättä ensin itselleen pientalouksien syrjäyttämistä suurtalouksien tieltä.

Ottakaamme kolmas kappale. Sen teemana on pienten tuotantolaitosten syrjäyttäminen suurten tieltä. Siinäkin tov. S. on säilyttänyt alun (siitä, että suurten tuotantolaitosten merkitys lisääntyy) ja lopun (pientuottajat syrjäytetään) ja lisännyt keskelle, että suuret tuotantolaitokset „sulautuvat yhteen jättimäisiksi organismeiksi, jotka yhdistävät hyvin monia perättäisiä tuotannon ja kierto-kulun asteita”. Mutta tämä lisäys koskee jo toista teemaa, nimittäin kapitalismin suorittamaa tuotantovälineiden keskitystä ja työn yhteiskunnallistamista, kapitalismin sosialismiksi vaihtumisen aineellisten edellytysten luomista. Vanhassa ohjelmassa tämä teema on käsitelty vasta seitsemännessä kappaleessa.

Tov. S. on säilyttänyt tämän yleisen suunnitelman. Hänkin puhuu kapitalismin sosialismiksi vaihtumisen aineellisista edellytyksistä *vasta 7:nnessä kappaleessa*. Hänkin on säilyttänyt tässä 7:nnessä kappaleessa maininnan tuotantovälineiden keskittämistä ja työn yhteiskunnallistamisesta!

On käynyt niin, että palanen keskityksen toteamista on asetettu muutamia pykälää *ennen* yleistä, yhdistävää, eheää pykälää, jossa käsitellään erikoisesti juuri keskitystä. Tämä on jo äärimmäistä epäloogillisuutta, joka saattaa vain vaikeuttaa laajoille joukoille ohjelmamme ymmärtämistä.

III

Ohjelman viidennen kappaleen, jossa puhutaan talouspulista, tov. S. on „muokannut kauttaaltaan uudelleen”. Hänen mielestään vanhassa ohjelmassa „on yleistajuisuutta tavoiteltaessa tehty teoreettisia virheitä” ja „poikettu Marxin pulateoriasta”.

Tov. S. otaksuu, että sana „liikatuotanto”, jota vanhassa ohjelmassa käytetään, on otettu pulien „selityksen pohjaksi” ja että „tällainen katsantokanta vastaa pikemminkin Rodbertusin teoriaa, joka lähtee pulien selittämisessä siitä, ettei työväenluokka kuluta tarpeeksi”.

Miten epäonnistuneita ovat nämä toveri S:n suorittamat teoreettisen kerettiläisyyden etsiskelyt, miten *keino-tekoi- sesti* tähän on vedetty Rodbertus, se näkyy helposti, kun verrataan vanhaa tekstiä uuteen, tov. S:n ehdottamaan.

Vanhassa tekstissä sen *jälkeen*, kun on osoitettu (4:nnessä kappaleessa) „teknillinen edistys”, työläisten riiston tason kohoaminen, työvoiman kysynnän suhteellinen väheneminen, sanotaan: „*Tuollainen* porvarillisten maiden sisäinen asiointi j.n.e. tekee yhä vaikeammaksi tavarain myynnin, joita tuotetaan jatkuvasti lisääntyvässä määrässä. *Liikatuotanto*, mikä tulee ilmi... teollisuus- pulissa, joita seuraavat... lamakaudet, on... kiertämätön seuraus...”

On selvää, ettei liikatuotantoa ole tässä lainkaan otettu „selityksen pohjaksi”, vaan sillä ainoastaan *kuvataan* talouspulien ja lamakausien syntymistä. Tov. S:n luonnok- sesta saamme lukea:

„Tuotantovoimien kehityksestä, joka tapahtuu näissä ristiriitaisissa muodoissa — joissa tuotannon ehdot joutuvat yhteentörmäykseen kulu- tuksen ehtojen kanssa, pääoman realisoinnin ehdot sen kasautumisen ehtojen kanssa — ja jota ohjaa ainoastaan liikevoittojen takaa-ajo, ovat kiertämättömänä seurauksena kärkevät teollisuuspulat ja depres- siot, jotka merkitsevät anarkisesti, jatkuvasti lisääntyvässä määrässä tuotettavien tavarain myynnin pysähtymistä”.

Tov. S. on sanonut aivan samaa, sillä „jatkuvasti lisääntyvässä määrässä” tuotettavien tavarain „myynnin pysähtyminen” juuri onkin *liikatuotantoa*. Turhaan tov. S. pelkää tätä sanaa, jossa ei ole mitään virheellistä. Turhaan tov. S. kirjoittaa, että „liikatuotannon” asemesta „tähän olisi voitu asettaa aivan yhtäläisellä ja vielä suuremmalla- kin oikeudella alituotanto” (Moskovassa ilmestyneen kir- jasen 15. sivu).

Yrittäkääpä nimittää „jatkuvasti lisääntyvässä määrässä tuotettavien” „tavarain myynnin pysähtymistä” „alituot- tannoksi”! Eihän se millään käy päinsä.

Rodbertusilaisuutta ei ole suinkaan „liikatuotanto” sanan käyttäminen (joka yksin vain *kuvaa tarkasti* kapita-

lismin erään syvällisimmän *ristiriidan*), vaan se, kun talouspulat selitetään *ainoastaan* sillä, ettei työväenluokka kuluta tarpeeksi. Mutta vanhassa ohjelmassa talouspulia *ei* johdeta tästä. Siinä vedotaan „*tuollaiseen* porvarillisten maiden sisäiseen asiaintilaan”, joka on tämän edellä, edellisessä kappaleessa jo osoitettu ja joka ilmenee „teknillisenä edistyksenä” ja siinä, että „yrittäjät alkavat tarvita suhteellisesti vähemmän työläisten lihastyötä”. Tämän ohella vanhassa ohjelmassa puhutaan „maailmanmarkkinoilla tapahtuvasta kärjistyvästä kilpailusta”.

Tässä onkin sanottu *tärkein* kasautumisen ehtojen ja realisoinnin ehtojen yhteentörmäyksestä ja sanottu paljon *selvemmin*. Teoriaa ei ole tässä „muuteltu” „yleistajuisuutta tavoiteltaessa”, kuten tov. S. ajattelee erheellisesti, vaan se on esitetty selvästi ja yleistajuisesti; tämä on ansio.

Talospulista voidaan tietysti kirjoittaa kokonaisia niteitä, voidaan eritellä konkreettisemmin kasautumisen ehtoja, puhua *tuotantovälineiden* merkityksestä, lisäarvon ja tuotantovälineissä olevan vaihtelevan pääoman muuttamisesta pysyväksi pääomaksi kulutustarvikkeissa, pysyvän pääoman tekemisestä arvottomaksi uusilla keksinnöillä ja niin edelleen ja niin edelleen. Mutta sitähan ei myöskään tov. S. yritä tehdä! Hänen korjauksensa, joilla hän muka parantaa ohjelmaa, rajoittuu seuraavaan:

1) Säilyttäessään 4:nnestä 5:nteen kappaleeseen siirtymisen, teknillisen edistyksen y.m. toteamisesta talospuliin siirtymisen suunnitelman hän *on heikentänyt* kappaleiden välistä *yhteyttä* heittämillä pois sanat: „*tuollainen* asiaintila”.

2) Hän on lisännyt teoreettisilta kuulostavat korulauseet tuotannon ehtojen ja kulutuksen ehtojen sekä realisoinnin ehtojen ja kasautumisen ehtojen yhteentörmäyksestä, korulauseet, joissa ei ole mitään väärää, mutta joissa ei ole myöskään uutta ajatusta, sillä edellisessä kappaleessa on tärkein juuri tästä asiasta sanottu selvemmin.

3) Hän lisää „liikevoittojen takaa-ajon”, sanonnan, joka ei juuri sovi ohjelmaan ja jota lienee tässä käytetty nimenomaan „yleistajuisuutta *tavoiteltaessa*”, sillä *sama ajatus* on ilmaistu useamman kerran sekä sanoilla „realisoinnin ehdoista” että sanoilla „tavara”-tuotannosta y.m.

4) Hän muuttaa „laman” „depressioksi”; epäonnistunut muutos.

5) Hän lisää sanan „anarkisesti” vanhaan tekstiin („anarkisesti, jatkuvasti lisääntyvässä määrässä tuotettavien tavarain”). Tämä lisäys on teoreettisesti väärä, sillä juuri „anarkisuus” tai „suunnitelmattomuus”, jos otetaan Erfurtin ohjelmaluonnoksessa käytetty ja Engelsin kiistämä sanonta, *ei olekaan* luonteenomaista trusteille*.

Tov. S. kirjoittaa näin:

...„Tavaroita tuotetaan anarkisesti, jatkuvasti lisääntyvässä määrässä. Kapitalistiyhtymien (trustien y.m.) yritykset estää talouspulat tuotantoa rajoittamalla kärsivät haaksirikon” j.n.e. ...

Mutta juuri trustit *eivät* tuota tavaroita anarkisesti, vaan laskelmallisesti. Trustit *eivät ainoastaan* „rajoita” tuotantoa. Ne eivät tee *yriytyksiä* estää talouspulia, tällaisia „yriytyksiä” trustien taholta ei voi olla. Tov. S:llä on useita epätarkkuuksia. Pitäisi sanoa: vaikka trustit eivät tuotakaan tavaroita anarkisesti, vaan laskelmallisesti, ei talouspulia kuitenkaan voida välttää kapitalismin yllämainittujen ominaisuuksien takia, jotka säilyvät myös trustien valitessa. Ja jos trustit suurimman nousun ja keinottelun kaudella rajoittavatkin tuotantoa siinä mielessä, että „eivät liiaksi innostuessaan revehtyisi”, niin sillä ne parhaassa tapauksessa suojelevat suurimmat tuotantolaitoksensa, mutta talouspulia tulee siitä huolimatta.

Koottuamme yhteen kaiken, mitä on sanottu talouspulakysymyksestä, saamme johtopäätökseksi, että tov. S:n luonnos *ei* ole parantanut vanhaa ohjelmaa. Päinvastoin, uudessa luonnoksessa on epätarkkuuksia. Vanhan ohjelman korjaamisen välttämättömyys on jäänyt todistamatta.

IV

Kysymyksessä imperialistiluonteisista sodista tov. S:n luonnoksessa on teoreettisia vikoja kahdessa suhteessa.

Ensinnäkään siinä ei ole arvioitu tätä, nykyistä sotaa. Siinä sanotaan, että imperialismin aikakausi synnyttää imperialistisia sotia. Se on totta, ja se piti tietysti sanoa ohjelmassa. Mutta se on vähän. Sen lisäksi on sanottava,

* Engels arvosteli sanontoja: „yksityistuotanto” ja „suunnitelmattomuus” Erfurtin ohjelmaluonnoksessa ja kirjoitti: „kun siirrymme osakeyhtiöistä trusteihin, jotka hallitsevat erältä teollisuusaloja monopolisoiden ne, niin siinä ei lakkaa vain yksityistuotanto, vaan suunnitelmattomuuskin”⁴¹.

että juuri nykyinen, vuosien 1914—1917 sota onkin imperialistinen sota. Saksalainen „Spartakus” ryhmä esitti vuonna 1915 saksan kielellä julkaisemissaan „teeseissä” väitteen, että imperialismiin aikakaudella *ei voi olla* kansallisia sotia⁴². Tämä on selvästi väärä väite, sillä imperialismi kärjistää kansojen sortoa ja tämän seuraamuksena kansalliset kapinat ja kansalliset sodat eivät ole ainoastaan mahdollisia ja todennäköisiä, vaan suorastaan kiertämättömiä (yritykset tehdä erotus kapinoiden ja sotien välillä menisivät myttyyn).

Marxilaisuus vaatii arvioimaan ehdottoman tarkasti jokaista sotaa erikseen konkreettisten tietojen perusteella. Nykyistä sotaa koskevan kysymyksen sivuuttaminen yleisillä järkeilyillä on teoreettisesti väärin sekä käytännöllisesti sallimatonta, sillä sen taa opportunistit piiloutuvat jättäessään itselleen takaportin: yleensä imperialismi nähkääs on imperialististen sotien aikakausi, mutta *tämä* sota *ei* ole ollut *aivan* imperialistinen (näin järkeili esim. Kautsky).

Toiseksi tov. S. liittää „talouspulat ja sodat” *yhteen*, niin kuin ne olisivat jonkinlainen yleensä kapitalismiin ja varsinkin uusimpaan kapitalismiin liittyvä kaksoisolio. Moskovassa ilmestyneen kirjasen 20.—21. sivulla, tov. S:n luonnoksessa tämä pulien ja sotien yhdistäminen on toistettu *kolme kertaa*. Tässä ei ole kysymys yksistään siitä, että toistot ohjelmassa eivät ole suotavia. Kysymys on siitä, että asia on periaatteellisesti väärin.

Taluspulat nimenomaan liikatuotannon tai „tavaroiden myynnin pysähtymisen” muodossa, jos tov. S. karkottaa sanan liikatuotanto, ovat *yksinomaan* kapitalismille ominainen ilmiö. Sodat sen sijaan ovat ominaisia sekä orjanomistus- että maaorjuusjärjestelmälle. Imperialistisia sotia on ollut myös orjuuden pohjalla (Rooman sota Karthagoa vastaan oli molemmilta puolilta imperialistista sotaa) ja keskiajalla sekä kauppakapitalismin kaudella. Jokaista sotaa, jossa *molemmat* sotaakäyvät puolet sortavat vieraita maita tai kansallisuuksia käyden sotaa saaliin jaosta, siitä, „kumpi saa enemmän sortaa tai ryöstää”, ei voida olla nimittämättä imperialistiseksi sodaksi.

Kun sanomme, että vasta usin kapitalismi, vasta imperialismi on tuonut mukanaan imperialistiset sodat, niin tämä on paikallaan, sillä *edelliselle* kapitalismin vaiheelle,

vapaan kilpailun vaiheelle eli esimonopolistisen kapitalismin vaiheelle olivat ominaisia pääasiassa *kansalliset* sodat Länsi-Euroopassa. Mutta jos sanotaan, ettei edellisessä vaiheessa ollut imperialistisia sotia lainkaan, niin se ei enää ole totta, se on „siirtomaasotien” unohtamista, jotka *myös* olivat imperialistisia. Tämä ensinnäkin.

Toiseksi juuri pulien ja sotien *yhdistäminen* on väärin, sillä ne ovat kerrassaan eri luonteisia, historialliselta alkuperältään erilaisia, luokkamerkitykseltään erilaisia ilmiöitä. Ei voida esimerkiksi sanoa niin kuin tov. S. sanoo luonnoksessaan: „Sekä talouspulat että sodat vuorostaan köyhdyttävät vielä enemmän pientuottajia, lisäävät vielä enemmän palkkatyön riippuvaisuutta pääomasta”... Sillä *mahdollisia* ovat myös sellaiset sodat, joita käydään palkkatyön vapauttamiseksi pääomasta, palkkatyöläisten taistellessa kapitalistiluokkaa vastaan, mahdollisia ovat myös vallankumoukselliset sodat eivätkä ainoastaan taantumuksellis-imperialistiset sodat. „Sota on” tämän *tai* tuon luokan „politiikan jatkamista”; ja jokaisessa luokkayhteiskunnassa, niin orjanomistus-, maaorjuus- kuin kapitalistisessakin yhteiskunnassa on ollut sotia, jotka ovat jatkaneet sortavien luokkien politiikkaa, ja on ollut myös sotia, jotka ovat jatkaneet sorrettujen luokkien politiikkaa. Samasta syystä ei voida sanoa, niin kuin tov. S. sanoo, että „talouspulat ja sodat osoittavat, että kapitalistinen järjestelmä muuttuu tuotantovoimien kehityksen muodosta niiden jarruksi”.

Se, että nykyinen imperialistinen sota taantumuksellisuudellaan ja raskaudellaan tekee joukot vallankumouksellisiksi ja jouduttaa vallankumousta, on totta, se pitää sanoa. Ja yleensä imperialistisista sodista, näistä imperialismin aikakaudelle *tyypillisistä* sodista sanottuna se on totta ja se voidaan sanoa. Mutta sitä ei voida sanoa kaikenlaisista „sodista” yleensä, ja sitä paitsi ei saa mitenkään yhdistää talouspulia ja sotia toisiinsa.

V

Meidän pitää nyt tehdä yhteenvedot siitä mitä tärkeimmistä kysymyksestä, joka kaikkien bolshevikkien yksimielisen päätöksen mukaisesti on ennen kaikkea valaistava ja arvioitava uudessa ohjelmassa. Se on kysymys *imperialis-*

mista. Tov. Sokolnikov on sitä mieltä, että tämä valaistaminen ja arviointi olisi tarkoituksenmukaisempaa suorittaa niin sanoakseni pienin erin, jakamalla imperialismin erilaiset tunnusmerkit ohjelman eri pykäliin; minun mielestäni on tarkoituksenmukaisempaa tehdä se erikoisessa pykälässä tai ohjelman erikoisessa osassa kokoamalla yhteen kaikki mitä imperialismista pitää sanoa. Puolueen jäsenillä on nyt edessään molemmat luonnokset, ja edustajakokouksessa tehdään päätös. Mutta olemme tov. Sokolnikovin kanssa aivan samaa mieltä siihen nähden, että imperialismista on sanottava, ja nyt pitää tarkastella, onko ehkä erimielisyyksiä siinä, *miten* imperialismia pitää valaista ja arvioida.

Verratkaamme uuden ohjelman kahta luonnosta tältä näkökannalta. Minun luonnoksessani on otettu imperialismin viisi tärkeintä tunnusmerkkiä: 1) kapitalistien monopoliyhtymät; 2) pankkipääoman sulautuminen yhteen teollisuuspääoman kanssa; 3) pääoman vienti vieraisiin maihin; 4) maailman alueellinen jako, joka on jo suoritettu loppuun; 5) maailman jako taloudellisesti kansainvälisten trustien kesken. (Kirjasessani „Imperialismi kapitalismin uusimpana vaiheena”, joka on ilmestynyt myöhemmin kuin „Puolueen ohjelman tarkistusaineistoa”, nämä viisi imperialismin tunnusmerkkiä on esitetty 85. sivulla *.) Tov. Sokolnikovin luonnoksesta me löydämme oikeastaan samat viisi perustunnusmerkkiä, joten imperialismia koskevassa kysymyksessä puolueessamme päästään periaatteessa kaiketi hyvin täydelliseen sopimukseen, niin kuin oli odotettavissakin, sillä puolueemme käytännöllinen agitatio tästä kysymyksestä, niin suullinen kuin kirjallinenkin, on jo kauan sitten, aina vallankumouksen alkamisesta lähtien osoittanut kaikkien bolshevikkien olevan täysin yksimielisiä tässä peruskysymyksessä.

Tehtäväksemme jää tarkastella, millaista eroa on molempien luonnosten välillä imperialismin määritelmän ja luonnekuvan *muotoilussa*. Molemmissa luonnoksissa on osoitettu konkreettisesti, mistä ajasta lähtien voidaan oikeastaan puhua kapitalismin muuttumisesta imperialismiksi, ja tuskinpa kukaan väittää sitä vastaan, että tällainen maininta on välttämätön taloudellisen kehityksen koko

* Ks. Teokset, 22. osa, s. 257. Toim.

arvion tarkkuuden ja historiallisen paikkansapitävyyden nimessä. Tov. S. sanoo: „viimeisen neljännesvuosisadan aikana”; minulla on sanottu: „likipitäen XX vuosisadan alusta lähtien”. Juuri siteeraamassani kirjasessa imperia-
lismista (esim. ss. 10—11) * on esitetty erään kartelleja ja syndikaatteja erikoisesti tutkivan taloustieteilijän todistukset siitä, että vuosien 1900—1903 talouspuola oli Euroopassa käännekohta kartellien *täydelliseen* voittoon. Sen vuoksi „likipitäen XX vuosisadan alusta lähtien” on mielestäni täsmällisempi sanonta kuin „viimeisen neljännesvuosisadan aikana”. Se on oikeampi vielä siitäkin syystä, että niin se spesialisti, johon juuri vetosin, kuin myös yleensä Euroopan taloustieteilijät käyttävät useimmiten saksalaisia tietoja, ja Saksa oli kartellien muodostamisprosessissa *edellä* muista maista.

Edelleen. Minun luonnoksessani sanotaan monopoliyhtymistä: „kapitalistien monopoliyhtymät ovat saaneet ratkaisevan merkityksen”. Toveri S:n luonnoksessa monopoliyhtymien maininta toistuu *useita kertoja*, mutta kaikista näistä maininnoista vain yksi on määritely verrattain perusteellisesti, nimittäin seuraava:

...„Kapitalistisesti järjestetyn tuotannon välitön tai välillinen hallinta on viimeisen neljännesvuosisadan aikana siirtynyt kaikkevoiville, keskenään yhtyneille pankeille, trusteeille ja syndikaateille, jotka ovat muodostaneet finanssipääoman mahtimiesryhmän johtamia yleismaailmallisia monopoliyhtymiä”.

Minun mielestäni tässä on liian paljon „agitaatiota”, t.s. „yleistajuisuutta tavoiteltaessa” ohjelmaan on pantu selkeistä, minkä paikka ei ole ohjelmassa. Sanomalehtiartikkeleissa, puheissa, yleistajuisissa kirjasissa „agitaatio” on välttämätöntä, mutta puolueen ohjelman pitää olla säästeliäään tarkkasanaanainen eikä siinä saa olla mitään liikaa. Se, että monopoliyhtymät ovat saaneet „ratkaisevan merkityksen”, on mielestäni tarkin määritelmä ja sillä on kaikki sanottu. Mutta tov. S:n luonnoksesta siteeratussa kappaleessa on paljon turhaa, ja lisäksi sanonta „kapitalistisesti järjestetyn tuotannon hallinta” on myös teoreettisesti epäilyttävä. Ainoastaanko kapitalistisesti järjestetyn? Ei. Se on liian heikosti sanottu. Myös sellainen tuotanto, joka tietävästi *ei* ole kapitalistisesti järjestetty: pienkäsityöläi-

* Ks. Teokset, 22. osa, ss. 194—195. Toim.

set, talonpojat, puuvillan pientuottajat siirtomaissa y.m. y.m., on joutunut riippuvaiseksi pankeista ja yleensä finanssipääomasta. Jos puhumme „maailmankapitalisista” yleensä (ja ainoastaan siitä tässä voidaankin puhua erehtymättä), niin sanoessamme, että monopoliyhtymät ovat saaneet „ratkaisevan merkityksen”, me emme jätä *minkäänlaisia* tuottajia pois tämän ratkaisevan merkityksen alaisuudesta. Monopoliyhtymien vaikutuksen rajoittaminen vain „kapitalistisesti järjestettyyn tuotantoon” on väärin.

Edelleen, pankkien merkityksestä on tov. S:n luonnoksessa sanottu sama kahteen kertaan: yhden kerran juuri siteeraamassamme kappaleessa, toisen kerran talouspulua ja sotia käsittelevässä kappaleessa, missä on annettu määritelmä: „finanssipääoma (pankki- ja teollisuuspääoman yhteensulautumisen tuote)”. Minun luonnoksessani on sanottu: „äärettömän keskittynyt pankkipääoma on sulautunut yhteen teollisuuspääoman kanssa”. Riittää, kun se sanotaan ohjelmassa kerran.

Kolmas tunnusmerkki: „pääoman vienti vieraisiin maihin on kehittynyt hyvin voimakkaasti” (näin on sanottu minun luonnoksessani). Tov. S:n luonnoksesta löydämme yhden kerran vain maininnan „pääomien viennistä”, toisen kerran aivan toisessa yhteydessä puhutaan „uusista maista, jotka ovat... ylivoittoja tavoittelevan vientipääoman soveltamiskenttänä”. Tässä on vaikea hyväksyä oikeaksi mainintaa ylivoitoista ja uusista maista, koska on kehittynyt pääoman vienti myös Saksasta Italiaan, Ranskasta Sveitsiin j.n.e. Imperialismin vallitessa pääomaa on alettu viedä myös vanhoihin maihin eikä ainoastaan *ylivoittojen* saamiseksi. Se, mikä on paikallaan uusiin maihin nähden, on väärin sovellettuna pääoman vientiin yleensä.

Neljäs tunnusmerkki on se, mitä Hilferding nimitti „taisteluksi taloudellisesta alueesta”. Tämä nimitys *ei* ole tarkka, koska se ei ilmaise nykyisen imperialismin tärkeintä eroavuutta *entisistä* taloudellisen alueen takia käydyn taistelun muodoista. Tällaisesta alueesta taisteli myös muinaisajan Rooma, taistelivat myös Euroopan valtiot XVI—XVIII vuosisadalla valloittaen siirtomaita sekä vanha Venäjä valloittaen Siperian j.n.e., j.n.e. Nykyisen imperialismin erikoistuntonmerkkinä on se, että (kuten minun ohjelmaluonnoksessani sanotaan) „koko maailma

on alueellisesti jo jaettu rikkaimpien maiden kesken”, t.s. maan jako valtioiden kesken on päättynyt. Juuri tästä seikasta johtuukin maailman *uudelleenjakamiseksi* käytävän taistelun erikoinen kärkevyys, yhteentörmäysten erikoinen kärkevyys, joka johtaa sotiin.

Tov. S:n luonnoksessa tämä on ilmaistu sangen runsas-sanaisesti ja teoreettisesti tuskinpa oikein. Siteeraan heti hänen sanamuotonsa, mutta koska siihen on yhdistetty myös kysymys maailman taloudellisesta jaosta, niin on välttämätöntä kosketella ensin imperialismiin tätäkin viimeistä, viidettä tunnusmerkkiä. Minun luonnoksessani se on muotoiltu näin:

... „On alkanut maailman taloudellinen jako kansainvälisten trustien kesken”. Poliittisen taloustieteen ja tilastotieteen tiedot eivät anna mahdollisuutta sanoa enempää. *Tällainen* maailman jako on hyvin tärkeä prosessi, mutta se on vasta alkanut. *Tästä* maailman jaosta, *uudelleenjaosta*, johtuu imperialistisia sotia, koska alueellinen jako on jo päättynyt, t.s. *ei* ole jäänyt „vapaita” maita, jotka voitaisiin vallata käymättä sotia kilpailijan kanssa.

Tarkastelkaamme nyt toveri S:n sanamuotoa:

„Mutta kapitalististen suhteiden valtapiiri laajenee jatkuvasti muuallekin siten, että ne leviävät uusiin maihin, jotka ovat kapitalistien monopoliyhtymille tavaramarkkinoina, raaka-aineiden hankkijoina ja ylivoittoja tavoittelevan vientipääoman soveltamiskenttänä. Valtavat määrät kasaantunutta lisäarvoa, joka on finanssipääoman (pankkipääoman ja teollisuuspääoman yhteensulautumisen tuotteen) hallussa, lähetetään maailmanmarkkinoille. Mahtavien kansallisesti ja toisinaan kansainvälisestikin järjestyneiden kapitalistiyhtymien kilpailu herruudesta markkinoilla, heikompien maiden alueiden omistamisesta tai valvomisesta, t.s. etuoikeudesta niiden säälimättömään sortamiseen, johtaa kiertämättömästi yrityksiin jakaa koko maailma rikkaimpien kapitalististen valtioiden kesken, imperialistisiin sotiin, jotka aiheuttavat yleistä kurjuutta, taloudellista rappioitumista ja taantumista”.

Tässä on tavattoman paljon sanoja, joilla peitellään useita teoreettisia virheitä. Ei voida puhua maailman jakamisen „yrityksistä”, sillä maailma *on jo* jaettu. Vuosien 1914—1917 sota ei ole maailman „jakamisyritys”, vaan taistelua jo jaetun maailman *jakamiseksi uudestaan*. Sota kävi kapitalismille kiertämättömäksi, koska muutamia vuosia sitä ennen imperialismi *oli jakanut* maailman niin sanoakseni vanhojen voimamittojen mukaan, joihin sota „teki korjauksia”.

Sekä taistelua siirtomaista („uusista maista”) että taistelua „heikompien maiden alueiden omistamisesta”, kaikkea tätä on ollut jo *ennen* imperialismiakin. Nykyiselle imperialismille on luonteenomaista *muu*, nimittäin se, että koko maapallo osoittautui XX vuosisadan alussa olevan tiettyjen valtioiden hallussa, oli jo jaettu. Vain sen vuoksi „maailman herruuden” *uudelleenjako* ei voinut tapahtua kapitalismin pohjalla muuten kuin maailmansodan hinnalla. Myös „kansainvälisesti järjestyneitä kapitalistiyhtymiä” oli jo *ennen* imperialismia: jokainen osakeyhtiö, johon osallistuu eri maiden kapitalisteja, on „kansainvälisesti järjestynyt kapitalistiyhtymä”.

Imperialismille on luonteenomaista *muu*, mitä aikaisemmin, ennen XX vuosisataa *ei ollut*, nimittäin maailman taloudellinen jako kansainvälisten trustien kesken, niiden *sopimuksen mukaan* suorittama maiden jako myyntialueina. Tätä juuri toveri S:n luonnoksessa ei ole sanottu, joten imperialismiin voima on kuvattu *heikommaksi* kuin se on.

Vihdoin on teoreettisesti väärin puhua *lisäarvon* suurten kasaantumien lähettämisestä maailmanmarkkinoille. Se muistuttaa Proudhonin realisointiteoriaa, jonka mukaan kapitalistit voivat realisoida helposti sekä pysyvän että vaihtelevan pääoman, mutta joutuvat *lisäarvon* realisoinnissa vaikeuksiin. Todellisuudessa kapitalistit eivät voi realisoida ilman vaikeuksia ja talouspulia enempää *lisäarvoa* kuin myöskään vaihtelevaa pääomaa ja pysyvää pääomaa. Markkinoille lähetetään suuret määrät tavaroita, jotka eivät ole ainoastaan kasattua arvoa, vaan ovat myös vaihtelevaa pääomaa ja pysyvää pääomaa uusintavaa arvoa. Esim. maailmanmarkkinoille lähetetään suuret määrät kiskoja tai rautaa, jotka pitäisi realisoida vaihtamalla ne työläisten tarvitsemiin kulutustavaroihin tai toisiin tuotantovälineisiin (puutavaraan, naftaan y.m.s.).

VI

Lopettaessamme tähän toveri Sokolnikovin luonnoksen käsittelyn meidän on pantava erikoisesti merkille eräs hyvin arvokas lisäys, jota hän ehdottaa ja joka pitäisi mielestäni hyväksyä ja vieläpä laajentaa. Nimittäin: hän ehdottaa, että kappaleeseen, jossa puhutaan teknillisestä

edistyksestä ja nais- ja lapsityövoiman käytön kasvusta, lisättäisiin: (käyttää) „samoin kuin myös takapajuisista maista tuotujen vierasmaalaisten opettamattomien työläisten työvoimaa”. Tämä on arvokas ja välttämätön lisäys. Juuri imperialismille tällainen takapajuisista maista tuotujen *huonompipalkkaisten* työläisten työvoiman riisto on erikoisen luonteenomaista. Juuri siihen tietyssä määrin perustuu imperialististen, rikkaiden maiden *loismaisuus*, maiden, jotka lahjovat osan omista työläisistäänkin korkeammalla palkalla, riistään tavattomasti ja häikäilemättömästi „huokeiden” ulkomaalaisten työläisten työvoimaa. Pitäisi lisätä sana „huonompipalkkaisten” sekä sanat: „ja usein oikeudettomien”, sillä „sivistys”-maissa olevat riistäjät käyttävät aina hyväkseen sitä, että maahan tuodut ulkomaalaiset työläiset ovat oikeudettomia. Tällaista ilmenee kaiken aikaa ei ainoastaan Saksassa venäläisiä, t.s. Venäjältä saapuneita työläisiä kohtaan, vaan myös Sveitsissä italialaisia kohtaan, Ranskassa espanjalaisia ja italialaisia kohtaan j.n.e.

Ehkä olisi tarkoituksenmukaista korostaa ohjelmassa voimakkaammin ja näyttää havainnollisemmin rikkaimpien imperialististen maiden pienen ryhmän erottuminen, maiden, jotka loiseläjinä kahmivat rikkautta ryöväämällä siirtomaita ja heikkoja kansakuntia. Tämä on imperialismiin erittäin tärkeä erikoispiirre, joka muuten jossain määrin helpottaa syvällisten vallankumouksellisten liikkeiden syntymistä imperialistisen ryöväyksen kohteiksi joutu-neissa maissa, joita uhkaa pirstominen ja tukahduttaminen jättiläis-imperialistien taholta (sellainen on Venäjä), ja toisaalta taas jossain määrin vaikeuttaa syvällisten vallankumouksellisten liikkeiden syntymistä niissä maissa, jotka ryöväävät imperialistisesti monia siirtomaita ja vieraita maita tehden täten hyvin suuren (suhteellisesti suuren) osan väestöstään imperialistisen saaliinjaon *osanottajiksi*.

Ehdottaisin sen vuoksi, että minun luonnokseeni vaikkapa siihen kohtaan, missä luonnehditaan sosialishovinismia (kirjasen 22. sivu *), lisättäisiin maininta, että rikkaimmat maat riistävät useita muita maita. Luonnoksen vastaava paikka kuuluisi seuraavasti (osoitan uudet lisäykset kursiivilla):

* Ks. Teokset, 24. osa, s. 466. *Toim.*

„Tällaisena väärennyksenä on toisaalta sellainen virtaus kuin sosialishovinismi, joka on sosialismia sanoissa ja shovinismia käytännössä, sitä, että „isänmaanpuolustus”-tunnuksen varjolla puolustetaan „oman” kansallisen porvariston riistoetuja *imperialistisessa sodassa sekä puolustetaan siirtomaiden ja heikkojen kansojen ryöväyksestä suunnattomia tuloja saavan rikkaan kansakunnan kansalaisten etuoikeutettua asemaa*. Tällaisena väärennyksenä on toisaalta yhtä laaja ja kansainvälinen „keskusta”-virtaus j.n.e.”.

Sanat „imperialistisessa sodassa” on lisättävä välttämättä suuremman tarkkuuden vuoksi: „isänmaanpuolustus” ei ole mitään muuta kuin sodan puolustamisen, sen laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden myöntämisen tunnus. On erilaisia sotia. Myös vallankumoukselliset sodat ovat mahdollisia. Sen vuoksi on sanottava aivan tarkasti, että tässä on kysymys nimenomaan imperialistisesta sodasta. Tätä tarkoitetaan, mutta väärien tulkintojen välttämiseksi ei riitä pelkkä tarkoittaminen, vaan on sanottava suoraan ja selvästi.

VII

Siirrymme ohjelman yleisestä eli teoreettisesta osasta minimiohjelmaan. Tässä joudumme heti tekemisiin tovereiden N. Buharinin ja V. Smirnovin sen „hyvin radikaalisen”, ulkonaisesti radikaalisen, mutta todellisuudessa perin kestäättömän ehdotuksen kanssa, että minimiohjelma *jätettäisiin kokonaan pois*. Jako maksimiohjelmaan ja minimiohjelmaan on muka „vanhentunut”, sitä ei tarvita, kun kerran on kysymys sosialismiin siirtymisestä. Ei mitään minimiohjelmaa, vaan suoraan sosialismiin siirtymisen toimenpiteiden ohjelma.

Tällainen on kahden mainitun toverin ehdotus. Jostain syystä he eivät ole kuitenkaan rohjenneet ehdottaa vastaavaa luonnosta (vaikka puolueohjelman tarkistuksen asettaminen puolueen lähimmän edustajakokouksen päiväjärjestykseen suorastaan velvoitti näitä tovereita laatimaan tällaisen luonnoksen). „Radikaaliselta” tuntuvan ehdotuksen tekijät ovat ehkä itsekä pysähtyneet epäröiden... Oli miten tahansa, heidän mielipiteensä pitää käsitellä.

Kaikkien maiden on pakko kulkea sodan ja rappiotilan kautta monopolistisesta kapitalismista valtiomonopolistiseen kapitalismiin. Sellainen on objektiivinen tilanne. Mutta vallankumouksellisessa tilanteessa, vallankumouksen aikana valtiomonopolistinen kapitalismi muuttuu *välittömästi* sosialismiksi. Vallankumouksessa ei voida kulkea eteenpäin kulkematta sosialismiin,— sellainen on sodan ja vallankumouksen luoma objektiivinen tilanne. Huhtikuun konferenssimme otti tämän huomioon asettaen tunnukset: „Neuvostojen tasavalta” (proletariaatin diktatuurin valtiollinen muoto) sekä pankkien ja syndikaattien kansallistaminen (tärkein sosialismiin siirtymisen toimenpide). Tähän asti kaikki bolshevikit ovat olleet keskenään sovinnossa ja yksimielisiä. Mutta toverit V. Smirnov ja N. Buharin haluavat mennä pitemmälle, heittäen minimiohjelman *kokonaan* pois. Se merkitsisi, että meneteltäisiin vastoin viisaan sananlaskun viisasta neuvoa:

„Älä kehu sotaan mennessä, vaan kehu sodasta tullessa”.

Me olemme menossa sotaan, t.s. taistelumme tarkoituksena on valtiollisen vallan siirtyminen puolueellemme. Tämä valta olisi proletariaatin ja talonpoikaisköyhälistön diktatuuria. Vallatessamme tämän vallan me emme suinkaan pelkää ylittää porvarillisen järjestelmän puitteita, vaan päinvastoin sanomme selvästi, suoraan, tarkasti ja kaikkien kuullen, että menemme näiden puitteiden yli, että menemme pelkäämättä sosialismiin ja että tiemme on kulkeva nimenomaan seuraavasti: Neuvostojen tasavallan kautta, pankkien ja syndikaattien kansallistamisen, työväenvalvonnan, yleisen työvelvollisuuden, maan kansallistamisen, tilanherrojen maatalousvälineiden takavarikoinnin y.m. y.m. kautta. Tässä mielessä olemme esittäneet sosialismiin siirtymisen toimenpiteiden ohjelman.

Mutta meidän ei pidä kehua sotaan mennessämme, meidän ei pidä heittää pois minimiohjelmää, sillä se olisi samaa kuin jonninjoutava kerskailu: emme halua „vaatia porvaristolta” mitään, vaan toteutamme itse, emme halua työskennellä pikku asioiden parissa porvarillisen järjestelmän puitteissa.

Se olisi jonninjoutavaa kerskailua, sillä ensin pitää valloittaa valta, mutta me emme ole sitä vielä valloittaneet. Ensin pitää suorittaa käytännössä sosialismiin siirtymisen toimenpiteet, viedä vallankumouksemme sosialistisen

maailmanvallankumouksen voittoon asti ja vasta sitten, „sodasta tullessa”, voidaan ja pitää heittää pois minimiohjelma, koska sitä ei enää tarvita.

Voidaanko nyt mennä takuuseen, ettei sitä enää tarvita? Tietysti ei voida siitä yksinkertaisesta syystä, että emme ole vielä saaneet valtaa, emme ole toteuttaneet sosialismia emmekä ole vielä edes tulleet sosialistisen maailmanvallankumouksen alkuun.

Pitää *kulkea* varmasti, rohkeasti, horjumatta tätä päämäärää kohti, mutta on naurettavaa julistaa se saavutetuksi, kun tiedetään, ettei sitä ole vielä saavutettu. Jos jo nyt heitetään pois minimiohjelma, on se samaa kuin ilmoitettaisiin, julistettaisiin (suoraan sanoen kerskailtisiin), „että me olemme jo voittaneet”.

Ei, kalliit toverit, emme ole vielä voittaneet.

Emme tiedä, voittammeko me huomenna vai hiukan myöhemmin. (Minä puolestani olen taipuvainen ajattelemaan, että voittamme huomenna — kirjoitan tätä loka-kuun 6 p:nä 1917 — ja että saatamme myöhästyä vallan valtaamisessa, mutta huomispäiväkin on kuitenkin huomispäivä eikä tämä päivä.) Emme tiedä, miten pian meidän voittomme jälkeen tulee vallankumous Lännessä. Emme tiedä, tuleeko ehkä meidän voittomme jälkeen vielä väliaikaisia taantumuksen ja vastavallankumouksen voiton kausia, — siinä ei ole mitään mahdotonta, — ja sen vuoksi me voitettuumme rakennamme „kolminkertaisen taisteluhautojen linjan” sellaista mahdollisuutta vastaan.

Tätä kaikkea me emme tiedä *emmekä voi tietää*. Kukaan ei voi sitä tietää. Ja sen vuoksi onkin naurettavaa heittää pois minimiohjelma, joka on *välttämätön* niin kauan kuin elämme vielä porvarillisen järjestelmän puitteissa, niin kauan kuin emme ole vielä hävittäneet näitä puitteita, emme ole toteuttaneet tärkeintä sosialismiin siirtymiseksi, emme ole nujertaneet emmekä nujerrettuumme ole hävittäneet vihollista (porvaristoa). Kaikki tämä tulee ja tulee ehkä paljon nopeammin kuin monet luulevatkaan (minä puolestani arvelen, että sen täytyy *alkaa* huomenna), *mutta sitä ei vielä ole*.

Ottakaa minimiohjelma poliittisella alalla. Se, tuo ohjelma, on laadittu porvarillista tasavaltaa silmälläpitäen. Me lisäämme, että emme rajoita itseämme porvarillisen tasavallan puitteilla, vaan ryhdymme heti taistele-

maan korkeampityyppisen tasavallan, *Neuvostojen tasavallan* puolesta. Se meidän pitää tehdä. Tämä uusi tasavalta meidän on luotava rajattoman rohkeasti ja päättäväisesti ja olen varma, että me luomme sen juuri niin. Mutta minimiohjelmaa ei missään tapauksessa saa heittää pois, koska ensinnäkään Neuvostojen tasavaltaa ei vielä ole; toiseksi saattaa hyvinkin esiintyä „restaauraatioyrityksiä”; ne pitää ensin kestää ja torjua; kolmanneksi vanhasta uuteen siirryttäessä ovat mahdollisia väliaikaiset „yhdistelmät” (kuten „Rabotshi Putj” aivan oikein totesi muutama päivä sitten), esimerkiksi sekä Neuvostojen tasavalta että Perustava kokous⁴³. Ensin meidän on päästävä kaikesta tästä ja vasta sitten heitettävä pois minimiohjelma.

Samaa on myös taloudellisella alalla. Me kaikki olemme samaa mieltä, että sosialismin rakentamisen *pelkääminen* on mitä suurinta typeryyttä ja proletariaatin asian *kavaltamista*. Me kaikki olemme samaa mieltä, että tärkeimmiksi ensi askeliksi tällä tiellä on katsottava sellaiset toimenpiteet kuin pankkien ja syndikaattien kansallistaminen. Toteuttakaamme ensin ne ja muita samanlaisia toimenpiteitä, *sittenpäähän taas nähdään*. Sittenpäähän *nähdään paremmin*, sillä käytännöllinen kokemus, joka on miljoona kertaa arvokkaampi kuin parhaat ohjelmat, avartaa mittaamattomasti näköpiiriämme. On mahdollista ja vieläpä todennäköistäkin ja vieläpä epäilemätöntäkin, ettei tässäkään tulla toimeen ilman siirtymäkauden „yhdistelmiä”; esimerkiksi pientalouksia, joissa on yksi tai pari palkkatyöläistä, emme voi heti kansallistaa emmekä edes ottaa todellisen työväenvalvonnan alaiseksi. Vaikka niiden osuus olisikin mitättömän vähäinen, vaikka pankkien ja trustien kansallistaminen sitoisikin niiltä kädet sekä jalat, ja kaikki se on todella niin, mutta minkä vuoksi minimiohjelma pitäisi heittää pois, kun on vaikkapa pieniäkin porvarillisten suhteiden sopukoita? Marxilaisina, jotka kulkevat rohkeasti maailman suurimpaan vallankumoukseen ja samanaikaisesti huomioivat järkevästi tosiasiat, meillä ei ole oikeutta heittää pois minimiohjelmaa.

Jos heittäisimme sen pois nyt, niin siten me todistaisimme, että ehtimättä vielä voittoa olemme jo antaneet päämme mennä pyörälle. Mutta emme saa antaa päämme

mennä pyörälle, ei ennen voittoa, ei voiton aikana eikä voiton jälkeenkään, sillä silloin me menettäisimme kaiken.

Mitä tulee konkreettisiin ehdotuksiin, niin тов. N. Buharin ei itse asiassa ole sanonut mitään, sillä hän on vain toistanut sen, mitä on jo aikoja sitten sanottu pankkien ja syndikaattien kansallistamisesta. Тов. V. Smirnov on likimäärin esittänyt artikkelissaan erittäin kiinnostavan ja opettavaisen luettelon niistä uudistuksista, joiden tarkoituksena on tuotteiden tuotannon ja kulutuksen säännötely. Yleisessä muodossa tämä on *jo* esitetty esim. minun luonnoksessani, siinä on tämän jälkeen sanottu „*ja niin edelleen*”. Mielestäni ei ole tarkoituksenmukaista mennä nyt pitemmälle, innostua konkretisoimaan erillisiä toimenpiteitä. Sen *jälkeen* kun on toteutettu tärkeimmät uudentyyppiset toimenpiteet, kun pankit on kansallistettu, kun on saatettu voimaan työväenvalvonta, moni asia nähdään jo paljon paremmin ja kokemus neuvoo *paljon uutta*, sillä se tulee olemaan miljoonien kokemusta, joka on saatu miljoonien osallistuessa tietoisesti uudenaikaisen talousjärjestelmän rakentamiseen. On luonnollista, että kun artikkeleissa, kirjasissa, puheissa *hahmotellaan* uutta, esitetään suunnitelmia, arvioidaan niitä, käsitellään erilaisten neuvostojen tai huoltokomiteain y.m.s. erinäisiä paikallisia kokemuksia, niin kaikki se on hyvin antoisaa työtä. Mutta ohjelmassa on liiallinen yksityiskohtien määrittely ennen-aikaista ja vieläpä saattaa olla vahingoksikin, sillä se sitoo kätemme yksityisseikoilla. Meillä pitää olla vapaat kädet voidaksemme luoda voimakkaammin uutta, kun lähdemme täydellisesti uudelle tielle.

VIII

Тов. Buharinin artikkelissa on kosketeltu vielä yhtä kysymystä, jota sietää tarkastella.

... „Kysymys puolueemme ohjelman tarkistamisesta on yhdistettävä kysymykseen yhteisen ohjelman laatimisesta kansainväliselle proletariaatin puolueelle”.

Tämä ei ole aivan selvästi sanottu. Jos tämä on käsiteltävä sillä tavalla, että ehdotuksen tekijä kehottaa meitä olemaan hyväksymättä uutta ohjelmaa ja lykkäämään asian siihen asti, kunnes laaditaan yhteinen kansainvälinen ohjelma, III Internationalen ohjelma, niin sellaista

mielipidettä on vastustettava mitä päättävimmän. Sillä lykkäys tällaisesta syystä (muuta lykkäyksen syitä ei luullakseni ole olemassa, esimerkiksi kukaan ei ole vaatinut lykkäystä sen takia, ettei puolueaineistomme ole ollut tarpeeksi valmista tarkistukseen) olisi III Internationalen perustamisen viivyttämistä *meidän* puoleltamme. III Internationalen perustamista ei tietenkään saa käsittää muodollisesti. Niin kauan kuin proletaarinen vallankumous ei ole voittanut yhdessäkään maassa tai sota ei ole päättynyt, on mahdotonta toivoa eri maiden vallankumouksellisten internationalististen puolueiden *suuren* konferenssin koollekutsumisen nopeaa ja menestyksellistä edistymistä, niiden sopimukseenpääsyä uuden ohjelman muodollisen vahvistamisen asiassa. Ja siihen asti pitää asiaa viedä eteenpäin niiden puolueiden aloitteella, jotka ovat nyt muita paremmin järjestettyjä ja voivat ottaa ensimmäisen askeleen pitämättä sitä tietysti lainkaan viimeisenä askeleena, asettamatta lainkaan ohjelmaansa tiukasti toisten „vasemmistolaisten” (s.o. vallankumouksellis-internationalististen) ohjelmain vastapainoksi ja *suostuen* nimenomaan yhteisen ohjelman laatimiseen. Venäjää lukuun ottamatta ei maailmassa ole nykyään yhtään maata, jossa internationalisteilla olisi suhteellinen edustajakokousten pitämismvapaus ja jossa olisi niin paljon kansainvälisistä virtauksista ja ohjelmista selvillä olevia tovereita kuin meidän puolueesamme. Sen vuoksi meidän on ehdottomasti otettava aloitteenteko huoleksemme. Sitä vaatii suoranainen velvollisuutemme internationalisteina.

Juuri näin suhtautunee asiaan myös tov. Buharin, sillä artikkelinsa alussa hän sanoo, että „vastikään päättynyt (kirjoitettu elokuussa) puolueen edustajakokous totesi ohjelman tarkistamisen välttämättömäksi” ja että „tässä tarkoituksessa kutsutaan koolle erikoinen edustajakokous”; näistä sanoista voidaan päätellä, ettei tov. Buharinilla ole mitään sitä vastaan, että tässä edustajakokouksessa hyväksytään uusi ohjelma.

Jos asia on näin, vallitsee tässä kysymyksessä täysi yksimielisyys. Tuskinpa löytyy ketään, joka vastustaisi sitä, että meidän edustajakokouksemme hyväksytyään uuden ohjelman lausuu toivomuksensa III Internationalen yhteisen ja yhtenäisen ohjelman laatimisesta ja ottaa siinä tarkoituksessa tiettyjä askelia, sellaisia kuin on vasemmisto-

laisten konferenssin jouduttaminen, kokoelman julkaiseminen muutamilla kielillä, valiokunnan muodostaminen keräämään yhteen aineistoa siitä, mitä toiset maat ovat tehneet tien „tunnustelemiseksi” (toveri Buharinin osuva sanonta) uuden ohjelman laatimista varten (tribuunalaiset Hollannissa⁴⁴, vasemmistolaiset Saksassa. Amerikassa toimivan „Sosialistisen propagandaliiton”⁴⁵ tov. Buharin jo nimesikin. Voitaisiin mainita vielä amerikkalainen „Sosialistinen Työväenpuolue”⁴⁶ ja sen herättämä kysymys „poliittisen valtion” korvaamisesta „teollisuusdemokratialla”).

Sitten tov. Buharinin eräs huomautus luonnoksessani olevasta puutteellisuudesta minun on ehdottomasti tunnustettava oikeaksi. Tov. B. siteeraa luonnokseni sitä kohtaa (kirjasen 23. sivu *), jossa puhutaan Venäjän nykyhetkestä, kapitalistien Väliaikaisesta hallituksesta j.n.e. Tov. Buharin on oikeassa arvostellessaan tätä kohtaa ja sanoessaan, että se pitää siirtää taktilliseen päätöslauselmaan tai toimintaohjelmaan. Sen vuoksi ehdotan, että 23. sivun viimeinen kappale jätetään kokonaan pois tai esitetään seuraavassa sanamuodossa:

„Pyrkiessään sellaisen valtiojärjestelmän luomiseen, joka turvaa parhaiten niin taloudellisen kehityksen ja kansan oikeudet yleensä kuin myös erikoisesti mahdollisuuden siirtyä kivuttomimmin sosialismiin, proletariaatin puolue ei voi rajoittua” j.n.e.

Vihdoin erästä pykälästä minun on vastattava tässä kysymykseen, joka on herännyt muutamilla tovereilla, mutta jota ei ole tietääkseni herätetty lehdistössä. Se on kysymys poliittisen ohjelman yhdeksänestä pykälästä, kansakuntien itsemääräämisoikeudesta. Pykälässä on kaksi osaa: ensimmäinen määrittelee itsemääräämisoikeuden uudessa sanamuodossa, toinen sisältää vaatimuksen asemesta julistuksen. Minulle on esitetty kysymys, onko julistus tässä paikallaan. Yleensä puhuen julistuksilla ei ole sijaa ohjelmassa, mutta mielestäni tässä on tehtävä poikkeus säännöstä. Itsemääräämis-sanana asemesta, joka on antanut monta kertaa aihetta väärille tulkinnoille, asetan aivan tarkan käsitteen: „oikeus vapaaseen eroamiseen”. Puoli vuotta jatkuneen vuoden 1917 vallankumouksen

* Ks. Teokset, 24. osa, s. 467. Toim.

kokemuksen jälkeen tuskin voidaan väittää sitä vastaan, että Venäjän vallankumouksellisen proletariaatin puolue, isovenäläisellä kielellä toimiva puolue on velvollinen tunnustamaan eroamisoikeuden. Saatuamme vallan me tunnustaisimme ehdottomasti heti sekä Suomella että Ukrainalla, Armenialla ja jokaisella tsaarivallan (ja isovenäläisen porvariston) sortamalla kansallisuudella olevan tämän oikeuden. Mutta me puolestamme emme lainkaan halua eroamista. Me haluamme mahdollisimman suurta valtakuntaa, isovenäläisten naapureina asuvien mahdollisimman monien kansojen mahdollisimman kiinteää liittoa; haluamme sitä demokraatian ja sosialismin etujen nimessä, sen nimessä, että proletariaatin taisteluun saataisiin mukaan mahdollisimman paljon eri kansojen työtätekeviä. Haluamme *vallankumouksellista proletariaasta* yhtenäisyyttä, *yhtymistä* emmekä jakautumista. Haluamme *vallankumouksellista* yhtymistä, sen vuoksi meidän esittämänämme tunnuksena ei ole kaikkien ja kaikenlaisten valtioiden yhtyminen yleensä, koska yhteiskunnallinen vallankumous asettaa päiväjärjestykseen *vain* niiden valtioiden yhtymisen, jotka ovat siirtyneet tai siirtymässä sosialismiin, vapautumassa olevien siirtomaiden y.m.s. yhtymisen. Haluamme *vapaata* yhtymistä ja sen vuoksi olemme velvollisia tunnustamaan eroamisvapauden (ilman eroamisvapautta ei yhtymistä voida sanoa vapaaksi). Olemme sitä suuremmalla syyllä velvollisia tunnustamaan eroamisvapauden, koska tsarismi ja isovenäläinen porvaristo ovat harjoittamansa sorron takia jättäneet naapurikansoihin äärettömän paljon vihaa ja epäluottamusta yleensä isovenäläisiä kohtaan, ja tämä epäluottamus on hälvennettävä *teoilla* eikä sanoilla.

Mutta me haluamme yhtymistä, ja se täytyy sanoa, se on niin tärkeää sanoa kansalliselta kokoomukseltaan kirjavan valtakunnan puolueen ohjelmassa, että tämän takia on luovuttava tavallisesta muodosta, on annettava sijaa julistukselle. Me haluamme, että venäläisen (olisin taipuvainen sanomaan vieläpä: isovenäläisen, sillä se olisi oikeampaa) kansan tasavalta *vetäisi* puoleensa toisia kansoja, mutta millä? Ei väkipakolla, vaan ainoastaan vapaaehtoisella suostuttamisella. Muuten kaikkien maiden *työläisten* yhtenäisyys ja veljesliitto särkyä. Erotukseksi porvarillisista demokraateista me emme aseta tunnukseksi kansojen

veljeyttä, vaan kaikkien kansallisuuksien *työläisten* veljeyden, sillä minkään maan porvaristoon me emme luota, sen me katsomme viholliseksi.

Siksi tässä pitää sallia poikkeus säännöstä ja asettaa 9. pykälään *periaatteiden julistus*.

IX

Edelliset rivit oli jo kirjoitettu, kun ilmestyi „Rabotshi Putjin” 31. numero, jossa on julkaistu tov. J. Larinin artikkeli „Työläisten vaatimukset ohjelmassamme”. Tätä kirjoitusta ei voida olla tervehtimättä, onhan se alkuna ohjelmaluonnosten käsittelylle Pää-äänenkannattajassamme. Tov. Larin koskettelee varta vasten ohjelman sitä osaa, jota minä en ole joutunut käsittelemään ja jonka luonnos on olemassa vain vuoden 1917 huhtikuun 24—29 päivien konferenssissa muodostetun „työn suojelun alajaoston” laatimassa muodossa. Tov. Larin ehdottaa koko joukon *täydennyksiä*, jotka ovat mielestäni täysin hyväksyttäviä, mutta joita hän ei ole valitettavasti toimittanut aina täsmälliseen sanamuotoon.

Mielestäni epäonnistunut on tov. Larinin laatima sanamuoto eräässä pykälässä: „työvoimien oikea (?) jaottelu työläisten demokraattisen (?) itsehallinnon pohjalla (?) heidän käytöstään (?) määräämisen (?) asiassa”. Tämä on mielestäni huonompi kuin alajaoston sanamuoto: „työpörssien pitää olla proletariaatin luokkajärjestöjä” j.n.e. (ks. „Aineiston” s. 15). Sitten kysymyksessä palkkamististä tov. Larinin olisi pitänyt kehitellä ehdotuksensa yksityiskohtaisemmin ja muotoilla se täsmällisesti sekä *yhdistää* se tätä pykälää koskevien Marxin ja marxilaisuuden katsomusten *historiaan*.

Edelleen ohjelman poliittista ja maataloudellista osaa koskevassa kysymyksessä tov. Larin pitää tarpeellisena „paljon huolellisempaa toimittamista”. On toivottavaa, että puoluehdistömme alkaa käsitellä heti myös sen tai tämän vaatimuksen sanamuodon *toimittamisen* kysymyksiä, lykkäämättä tätä lainkaan edustajakokoukseen asti, sillä ensinnäkään meillä ei muuten tule olemaan hyvin valmistetua edustajakokousta ja toiseksi jokainen, joka on joutunut käsittelemään ohjelmia ja päätöslauselmia, tietää,

miten usein tietyn kohdan *sanamuodon* huolellinen laatiminen *tuota esiin ja poistaa* periaatteellisia epäselvyyksiä ja erimielisyyksiä.

Vihdoin kysymyksessä ohjelman finanssi- ja taloudellisesta osasta tov. Larin kirjoittaa, että „sen asemesta on miltei tyhjä paikka, ei ole mainittu edes tsaarivallan sotainainojen ja valtiovelkojen mitätöntämistä” (ainoastaanko tsaarivallan?), „taistelua valtion monopolien fiskaalista käyttöä vastaan j.n.e.” Olisi erittäin toivottavaa, ettei tov. Larin lykkäisi konkreettisia ehdotuksiaan edustajakokoukseen asti, vaan esittäisi ne heti, sillä muuten ei valmistelu tule olemaan vakavaa. Kysymyksessä valtiovelkojen (eikä tietenkään yksistään tsaarivallan, vaan myös porvariston velkojen) mitätöntämisestä on harkittava huolellisesti kysymystä, joka koskee pieniä lainanostajia, ja sen kysymyksen yhteydessä, joka koskee „taistelua valtion monopolien fiskaalista käyttöä vastaan”, on ajateltava ylellisyysesineiden tuotannon monopolisoinnissa vallitsevaa asiaintilaa ja tämän suunniteltavan pykälän yhteyttä ohjelman vaatimukseen kaikkien välillisten verojen kumoamisesta.

Toistan: jotta ohjelma valmistettaisiin vakavasti, jotta todella koko puolue työskentelisi sen hyväksi, on kaikkien kiinnostuneiden käytävä *viipymättä* asiaan käsiksi ja *julkaistava* eri näkökohtia sekä myös lisäyksiä ja muutoksia sisältävien jo toimitettujen pykälien *täsmällisiä luonnoksia*.
